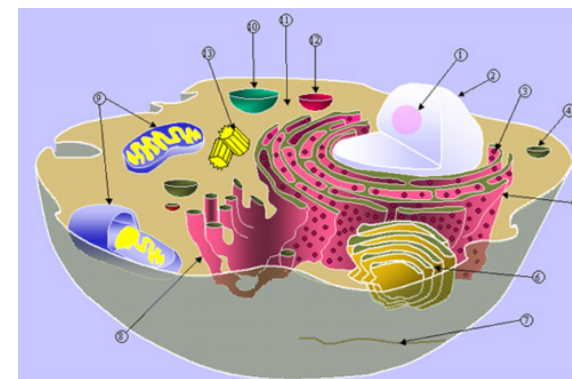

Transzportfolyamatok a biológiai rendszerekben

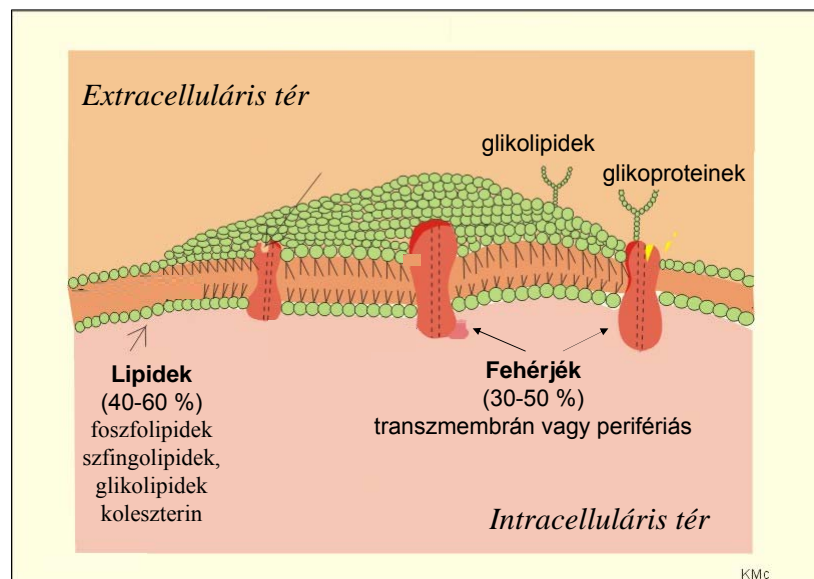
Transzportfolyamatok a sejt nyugalmi állapotában

A sejtben az anyagtranszport számára az oldattól eltérő körülmények találhatók.

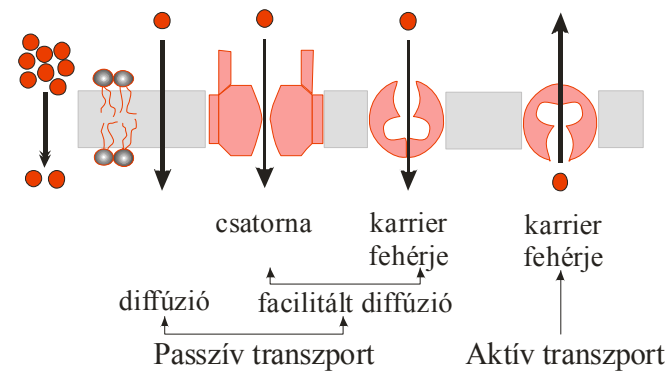
- A citoplazmán belül is helyről helyre változik összetétel, viszkozitás.
- A sejtet/sejtorganelleumokat **membránok** - lipid kettősréteg – határolják.

A membránok szerkezete – befolyásolja a transzportot

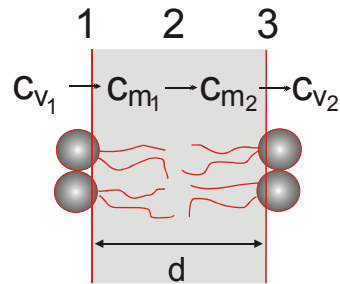
A membránon keresztül történő anyagtranszport csoportosítása

A csoportosítás alapja: **ergiafelhasználás**
molekuláris mechanizmus

Molekulák diffúziója membránon keresztül

Diffúzió a lipid kettős rétegen keresztül

A koncentráció a membránon belül egyenletesen változik

Fick I.

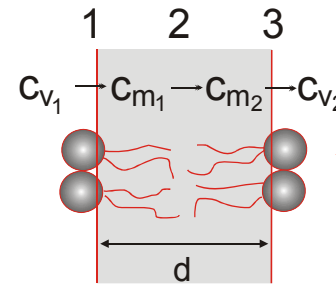
$$J_m = -D \frac{\Delta C}{\Delta x}$$

$$D_m \ll D$$

$$J_m = -D_m \frac{C_{m2} - C_{m1}}{d}$$

Molekulák diffúziója membránon keresztül

Diffúzió a lipid kettős rétegen keresztül

$$J_m = -D_m \frac{C_{m2} - C_{m1}}{d}$$

$$J_m = -p_m (C_{m2} - C_{m1})$$

Membrán permeabilitási állandó [ms^{-1}]

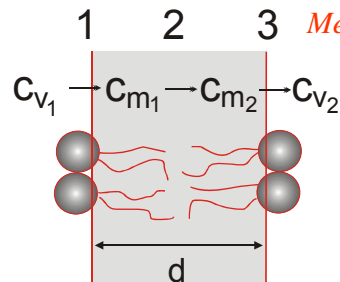
😞 nem mérhető

$$\frac{C_{m1}}{C_{v1}} = \frac{C_{m2}}{C_{v2}} = K$$

$$C_{m1} = K C_{v1}$$

Molekulák diffúziója membránon keresztül

Diffúzió a lipid kettős rétegen keresztül

Membrán permeabilitási állandó [ms^{-1}]

$$J_m = -p_m (C_{m2} - C_{m1})$$

😞 nem mérhető

$$\frac{C_{m1}}{C_{v1}} = \frac{C_{m2}}{C_{v2}} = K$$

$$C_{m1} = K C_{v1}$$

$$J_m = -p_m K (C_{v2} - C_{v1})$$

$$J_m = -p (C_{v2} - C_{v1})$$

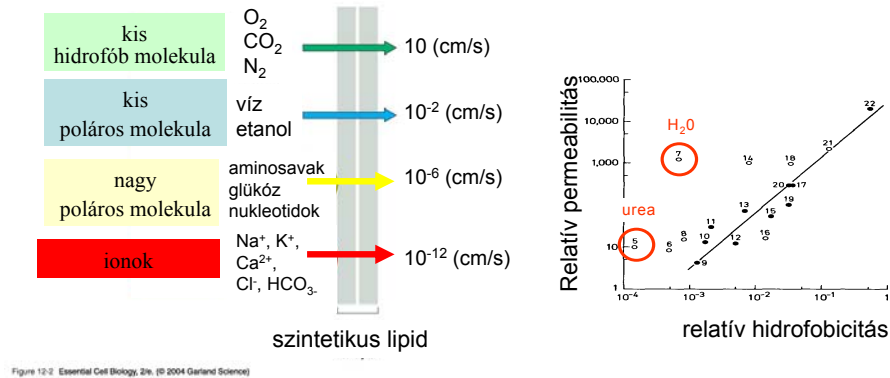
$$J_m = -p (C_{v2} - C_{v1})$$

Permeabilitási állandó [ms^{-1}]

Értékét befolyásolja:

- diffúziós állandó a membránban
- membrán vastagsága
- megoszlási hányados a vizes és lipid fázis között

Permeabilitás és polaritás összefüggése

Ionok diffúziója membránon keresztül

$$\text{Fick I. } J_m = -D \frac{\Delta c}{\Delta x}$$

kémiai potenciál
és
elektromos potenciál
együttesen

$$J_k = -D_k \left(\frac{\Delta c_k}{\Delta x} + c_k \frac{z_k F}{RT} \frac{\Delta \varphi}{\Delta x} \right)$$

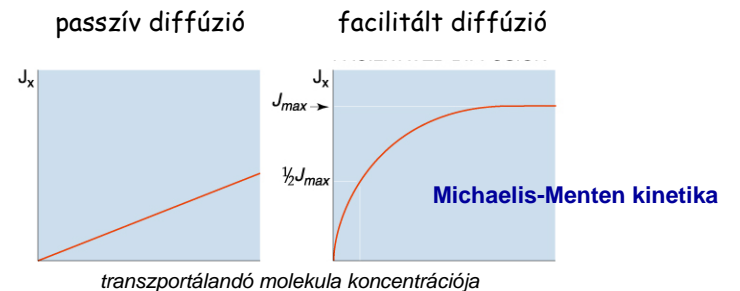
k-dik ion anyagáram-sűrűsége

Megfigyelés: számos esetben, habár a transzport nem energiatülszék, a kémiai/elektrokémiai potenciálnak megfelelően folyik, **anyagáram-sűrűsége – sebessége – mégsem írható le passzív diffúzióként a Fick törvénnyel**

Facilitált diffúzió membránon keresztül

Fehérje természetű közvetítők – szelektív diffúziós útvonalak

- passzív diffúzióhoz nagyobb sebességű
- szelektív
- telítendő
- szelektíven gátlható

Facilitált diffúzió membránon keresztül

a transzportált részecske és a membránfehérje közötti kapcsolat alapján

ioncsatorna

hidrofil pórus

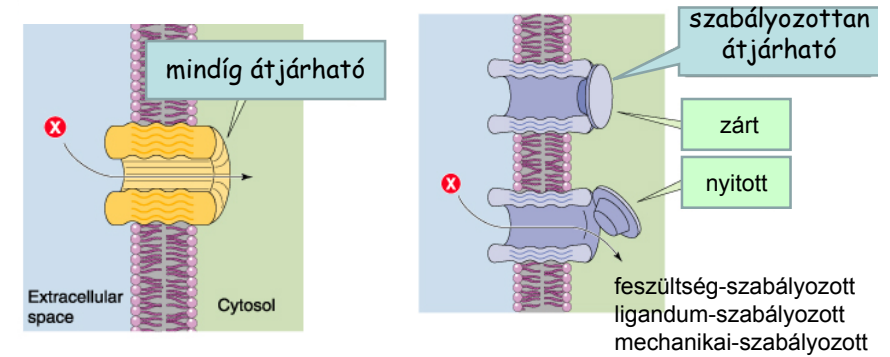
karrier fehérje

transzmembrán fehérje

$$V_{\text{csatorna}} > V_{\text{karrier fehérje}} > V_{\text{passzív diffúzió}}$$

Facilitált diffúzió membránon keresztül

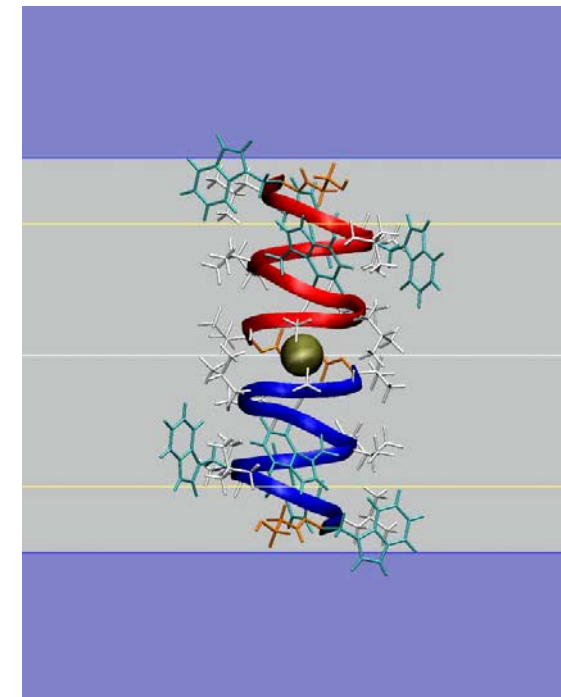
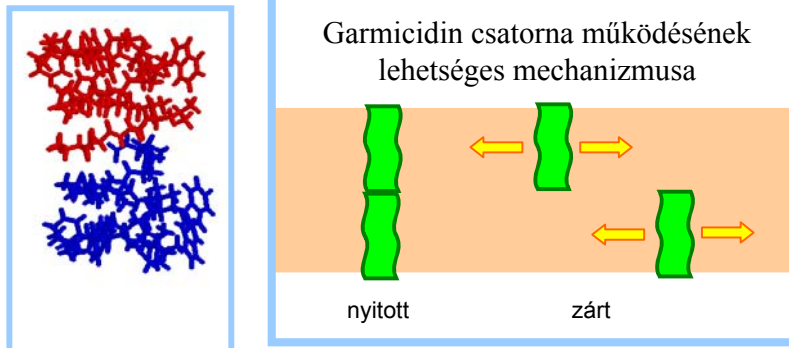
1. IONCSATORNA

szabályozottan átjárható ioncsatorna

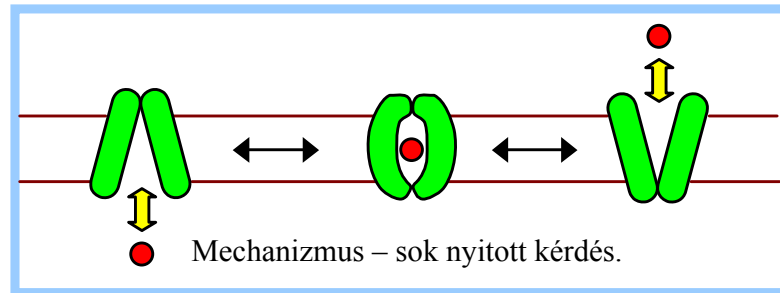
Gramicidin — ionofór : vátlakozva D és L aminosavakból felépülő fehérje.

- dimerizációra képes
- a dimer mérete $\cong$ membrán vastagsága

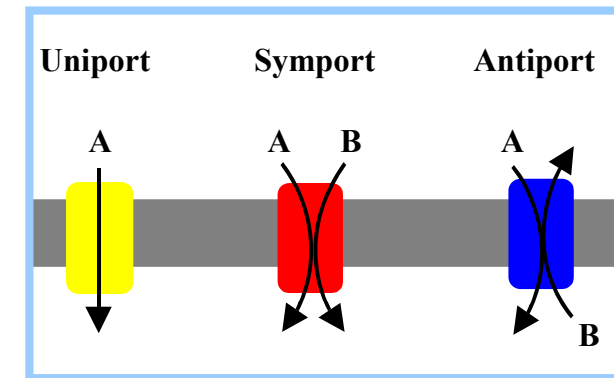
Facilitált diffúzió membránon keresztül

2. KARRIER FEHÉRJE

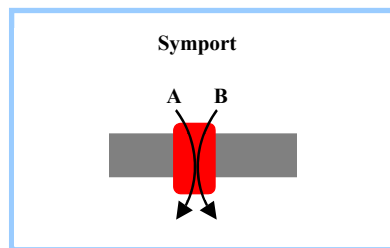

feltehetően transzmembrán fehérjék;
a kötődés konformáció változást okoz
tipikus Michaelis-Menten kinetika

kARRIER FEHÉRJE - a transzport iránya

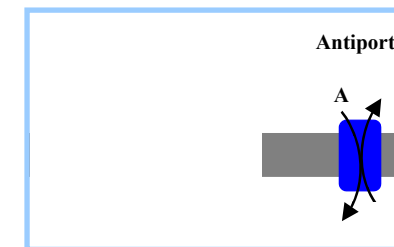

kARRIER FEHÉRJE - a transzport iránya

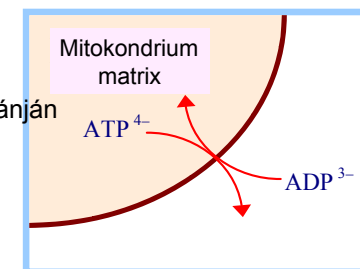

Pl. *laktóz* - H^+ transzport az *E. coli* baktérium
membránján keresztül

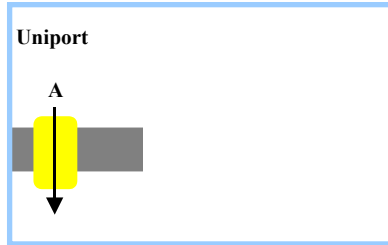
kARRIER FEHÉRJE - a transzport iránya

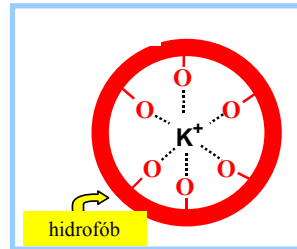
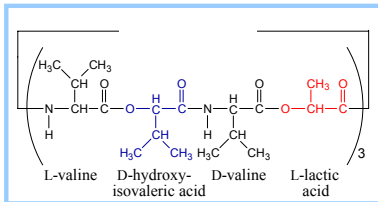
Pl. ATP/ADP csere (1:1)
a mitokondrium belső membránján
keresztül

karrier fehérje - a transzport iránya

Valinomycin: szelektív K^+ -csatorna — ionofór

Aktív transzport membránon keresztül

-a transzport a kémiai/elektrokémiai **potenciáleséssel szemben**

folyik,

-energiafüggő

-ATP-vel működő transzporterek

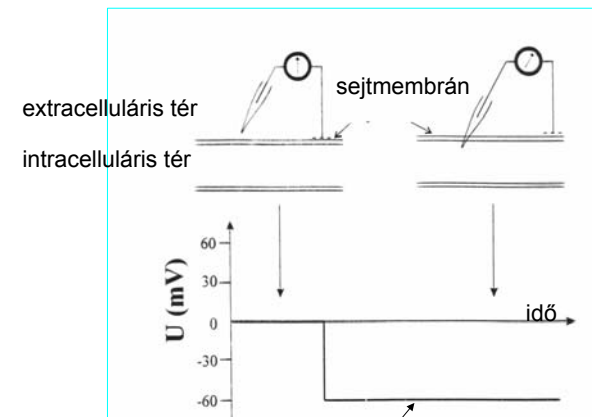
-fénnyel működő transzporterek

-csatolt transzporterek

Elektrofiziológiai jelenségek és a transzportfolyamatok kapcsolata

Tapasztalat 1:

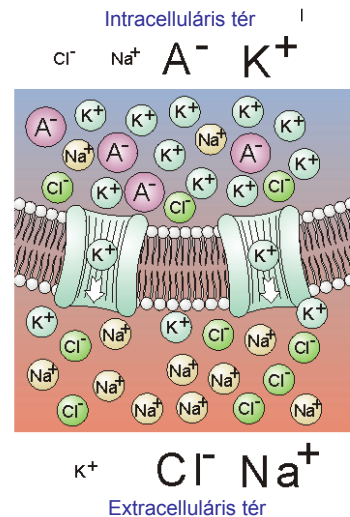
A sejtmembrán két oldala között elektromos potenciálkülönbség van

nyugalmi potenciál ~ 60 – 90 mV

Tapasztalat 2:

A sejtmembrán két oldalának sajátos az ionösszetétele

Tapasztalat 2 (folyt.):

A sejtmembrán két oldalán egyenlőtlen az ionok eloszlása

Szövet	C _{Intracelluláris} (mmol/l)			C _{Extracelluláris} (mmol/l)		
	[Na ⁺] _i	[K ⁺] _i	[Cl ⁻] _i	[Na ⁺] _e	[K ⁺] _e	[Cl ⁻] _e
Tintahal óriásaxon	72	345	61	455	10	540
békaizom	20	139	3,8	120	2,5	120
patkányizom	12	180	3,8	150	4,5	110

1. Hogyan járul hozzá az ionok koncentrációkülönbsége a nyugalmi potenciál kialakulásához?

2. Mi tartja fenn az ionok koncentrációkülönbségét?

- ☞ ionok koncentrációjának kiegyenlítődése
- ☞ a membrán szelektív permeabilitása
- ☞ fehérjék: passzív transzport
  - csatornák
  - szállítók
- aktív transzport (pumpa)

Lehetséges magyarázatok - modell 1

Nyugalomban nem változik az ioneloszlás

vagyis nem folyik transzport

Tételezzük fel, (1) hogy **egyensúlyban** van a rendszer

vagyis

az **elektrokémiai potenciál** egyenlő a membrán két oldalán

$$\mu_{e,l}^{II} - \mu_{e,l}^I = 0$$

$$\mu_{e,i}^I - \mu_{e,i}^II = 0$$

$$\mu_0 + RT \ln c_i^I + zF \varphi_i^I = \mu_0 + RT \ln c_i^{II} + zF \varphi_i^{II}$$

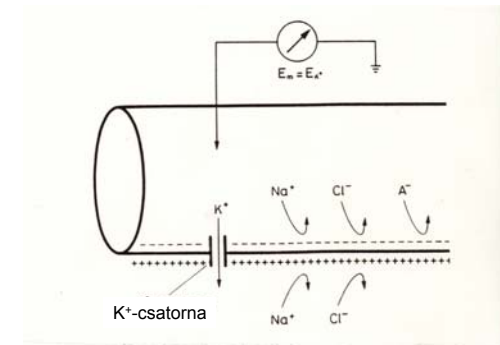

egyensúlyi
potenciál

$$\rightarrow \varphi_i^I - \varphi_i^{II} = \frac{RT}{zF} \ln \frac{c_i^I}{c_i^{II}}$$

Nernst-egyenlet

Tételezzük fel, (2) hogy **K⁺**-ra nézve korlátlanul permeábilis a membrán
(3) hogy **Na⁺** teljesen immobilis

Donnan modell – egyensúlyi modell

- az elektrokémiai potenciál egyenlő a membrán két oldalán
- a membrán csak a K⁺ -ra (és Cl⁻-ra) nézve átjárható
- a sejt és környezete termodinamikailag zárt rendszer

egyensúlyi potenciál $\equiv$ nyugalmi potenciál

$$\varphi_e - \varphi_i = \frac{RT}{F} \ln \frac{[K^+]_i}{[K^+]_e}$$

$$\varphi_e - \varphi_i = \frac{RT}{F} \ln \frac{[K^+]_i}{[K^+]_e}$$

Ellenőrizzük!

Szövet	Nyugalmi potenciál (mV)	
	számított	mért
Tintahal óriásaxon	91	62
békaizom	103	92
patkányizom	92,9	92

A többi ionféleségre is kiszámítva az egyensúlyi potenciált

potenciál (mV)	tintahal óriásaxon	békaizom
$U_{mért}$	-62	-92
U_{0K^+}	-91	-103
U_{0Na^+}	+47	+46
U_{0Cl^-}	-56	-88

Nem kapunk jó egyezést

Finomítsuk:

Lehetséges magyarázatok - modell 2

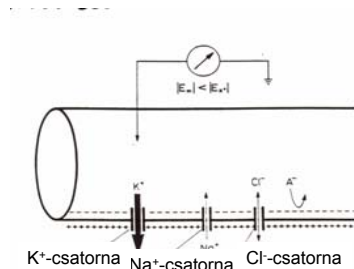
Tételezzük fel: nincs egyensúly

vagyis folyik transzport

Vegyük tekintetbe a membrán valós permeabilitását

a membrán nemcsak a K^+ -ra nézve átjárható,

de az egyes ionokra nézve a permeabilitás különböző lehet

az egyes ionok fluxusa $\neq 0$

az eredő fluxus = 0

Transzportmodell

az eredő fluxus = 0

$$\Sigma J = J_{K^+} + J_{Na^+} + J_{Cl^-} = 0$$

$$J_k = -D_k \left(\frac{\Delta c_k}{\Delta x} + c_k \frac{z_k F}{RT} \frac{\Delta \varphi}{\Delta x} \right)$$

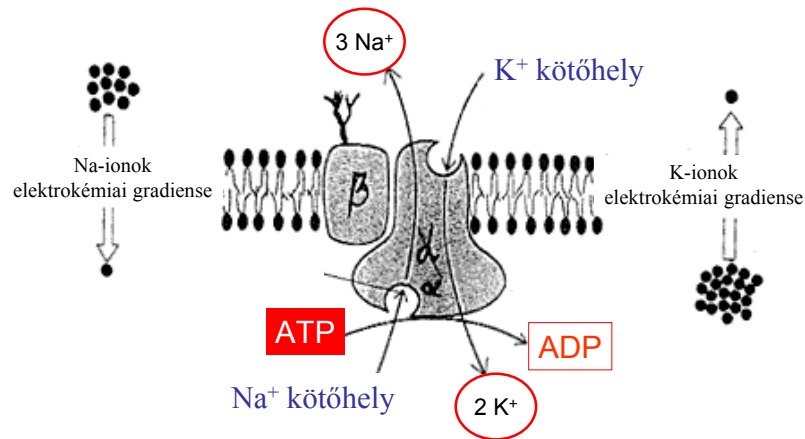
$$\varphi_e - \varphi_i = -\frac{RT}{F} \ln \frac{\Sigma p_k^+ c_{ke}^+ + \Sigma p_k^- c_{ki}^-}{\Sigma p_k^+ c_{ki}^+ + \Sigma p_k^- c_{ke}^-}$$

Goldman – Hodgkin – Katz egyenlet

Nátrium - kálium pumpa

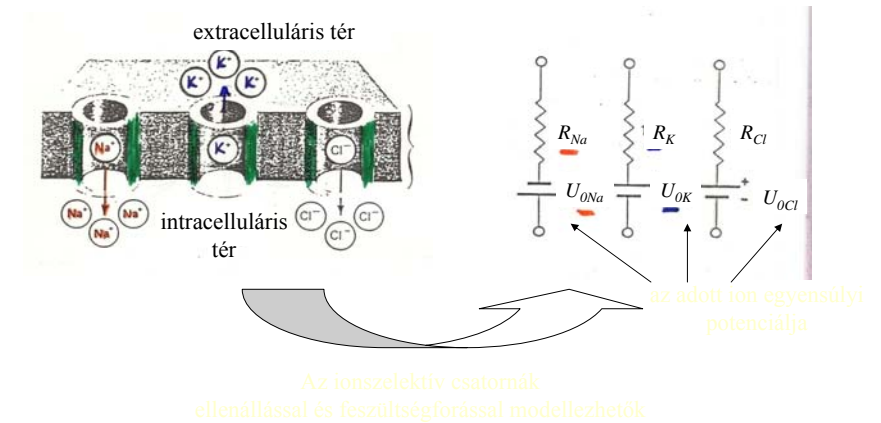
antiporter

Ioneloszlás fenntartása aktív transzporttal

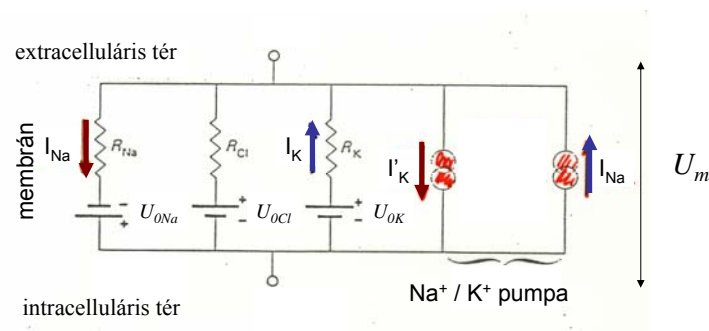

Sejtek energiafelhasználásának kb. harmada fordítódik erre

A sejtmembrán elektromos modellje

Az állandó ionkoncentráció fenntartásához szükséges a Na⁺ és K⁺ pumpa működése

Ohm-törvény alapján:

$$I_j = 1/R_j (U_m - U_{0j})$$

A nyugalmi potenciál értelmezése az elektromos modell alapján

$$I_j = 1/R_j (U_m - U_{0j})$$

U_{0j} – Nernst egyenlet alapján számolható

Tudjuk, hogy

$$\Sigma I_j = I_{ion} = 0$$

$$\Sigma I_j = I_{Na} + I_K + I_{Cl} = 0$$

behelyettesítve:

$$g_K (U_m - U_{0K}) + g_{Na} (U_m - U_{0Na}) = 0$$

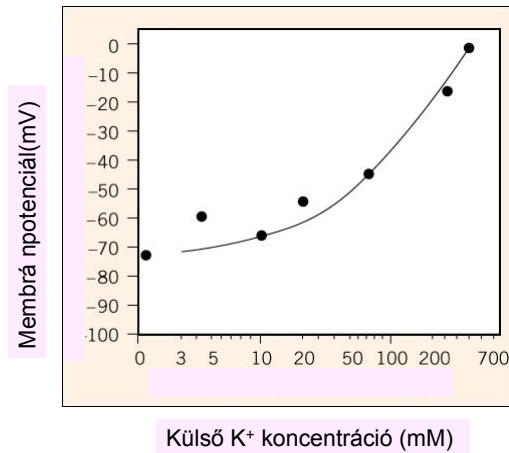
U_m -et kifejezve

$$U_m = \frac{(U_{0K} \cdot x g_K) + (U_{0Na} \cdot x g_{Na})}{g_K + g_{Na}}$$

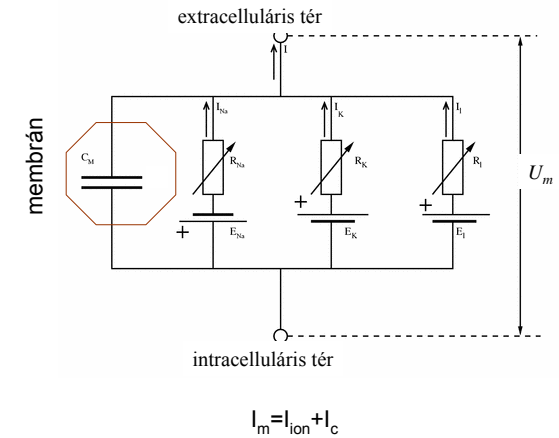
Próbaszámítás:

$$U_m = \frac{(-100 \times 5) + (50 \times 1)}{5 + 1} = -75 \text{ [mV]}$$

Ionkoncentrációk változása változtatja a membránpotenciált

A sejtmembrán kondenzátorként viselkedik

Kapacitása: $\sim 10^{-6} \text{ F/cm}^2 \Rightarrow \sim 5000 \text{ pár töltés}/1\mu\text{m}^2$

A sejtmembrán elektromos tulajdonságai

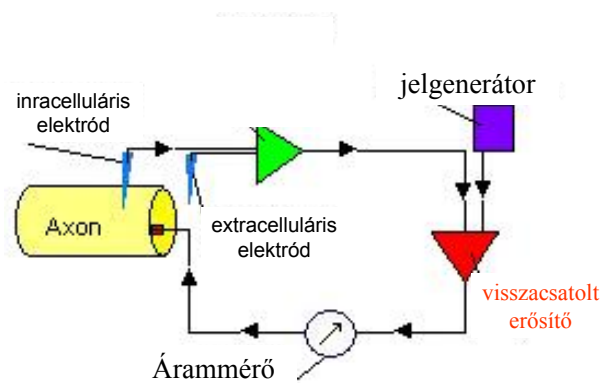
elektromotoros erő

ellenállás

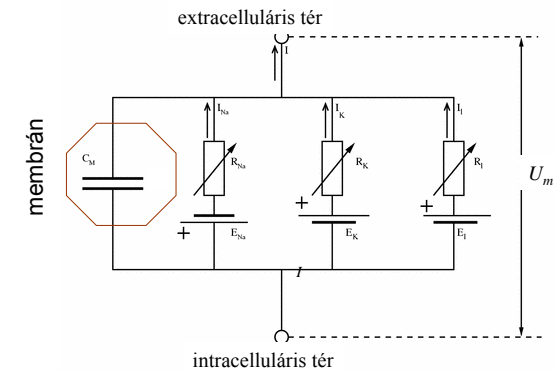
kapacitás

Módszerek a membránpotenciál mérésben,
ioncsatornák tanulmányozásában

Voltage Clamp

- membránpotenciált állandó értéken tartja
- az ionáramot – áramerősséget – méri

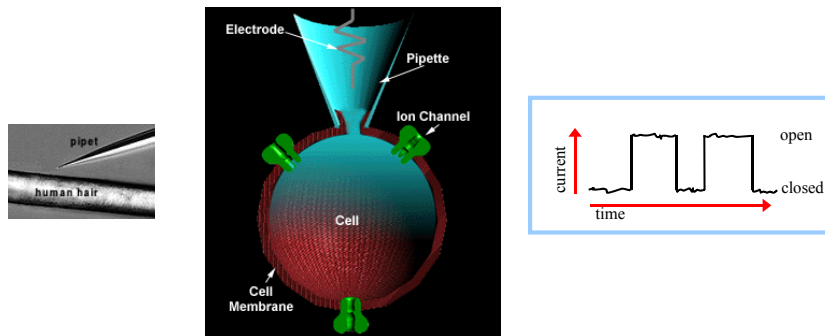

$$I_m = I_{ion} + I_c$$

Változik, ha a csatorna
vezetőképessége potenciálfüggő

$$I_c = C \frac{dU}{dt}$$

Patch clamp

A **voltage** is imposed between an electrode inside the patch pipet and a reference electrode in contact with surrounding solution. **Current** is carried by ions flowing through the membrane.

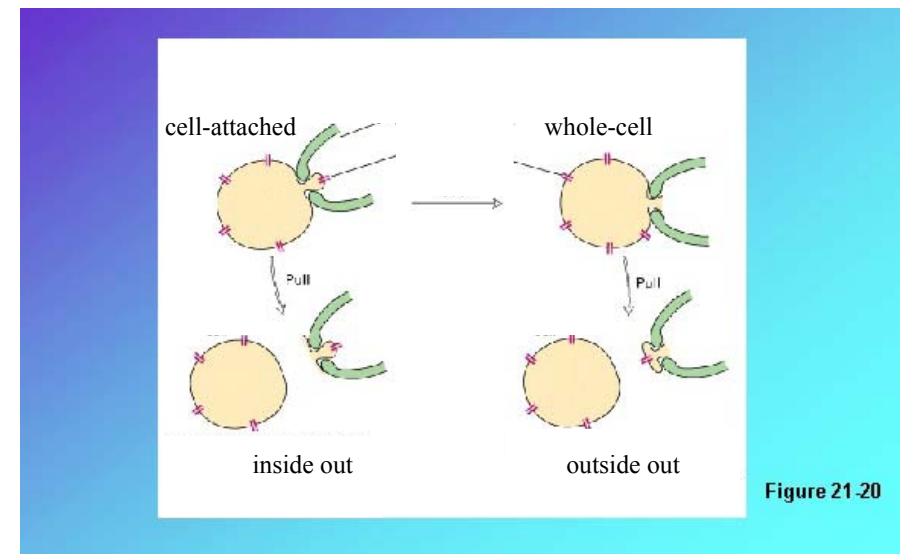
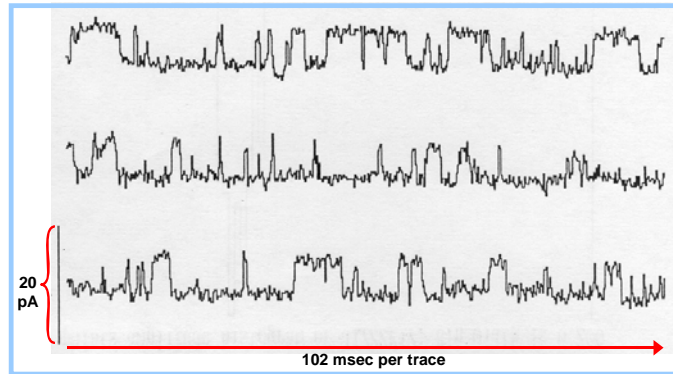

Figure 21-20

Mérési elrendezések

Tipikus patch clamp felvétel

Current Amplitude Histogram

Occupancy of different current levels during the time period of a recording is plotted against current in picoAmperes (10^{-12} Amp).

Peaks represent open & closed states (note scale).

Baseline current, when the channel is closed, is due to leakage of the patch seal and membrane

